

Bevezető a kortárs amerikai tévésorozatok összeállításához

A mikor 2001-ben a *Metropolis* és a *Médiakutató* közös lapszámot jelentetett meg *Média és film* címmel, a szerkesztőségi bevezetőben a határok feszegetésének kísérleteként, a film és a média kutatóinak közvetett párbeszédeként jellemeztük vállalkozásunkat. Jelen lapszámunk koncepciója ennek a korábbi összeállításnak a tapasztalataiban és azok részleges felülvizsgálatában gyökerezik. Az ezredforduló amerikai televíziós sorozatkultúrájának ugyanis – akár témaként vagy jelenségként vizsgáljuk, akár abból a szempontból, hogy milyen elméletek és módszertani megfontolások mentén elemezhető – nem az elkülönülések és a határátlépések, hanem a konvergencia a legfontosabb jellemzője. Intézményi, gyártási, alkotói, műfaji és stílári szempontból egyaránt azt láthatjuk, hogy nem különálló entitások (film és média / a hollywoodi filmipar és az amerikai televízió / hollywoodi filmstílus és televíziós esztétika) kölcsönhatásáról van szó, pontosabban nem lehet és talán nem is érdemes szétválasztani a hatások eredetét. Természetesen felállítható egy olyan narratíva, amely azt emeli ki, hogy milyen filmes technikák, eszközök, stílusjegyek „termékenyítették meg” az amerikai televíziózás és a tévésorozatok világát (vagy épp ezt a hatást konkrétan egyes alkotókhoz, producerekhez köti), illetve, hogy ez az újonnan létrejött „minőségi televízió” sikeresebben és innovatívabban működik, mint a kortárs hollywoodi filmipar. Amennyiben azonban konvergencia alatt egy még tágabb trendet értünk, és a kortárs amerikai tévésorozatok forradalmát a globális médiakonglomerátumok létrejöttének, az infokommunikációs technikák és a tartalomszolgáltatás nem kevésbé forradalmi átalakulásának kontextusában értelmezzük, jobban látható lesz, hogy film és média, filmipar és televíziós ipar csatája, szembenállása vagy kölcsönkapcsolata csak része egy jóval összetettebb és mélyrehatóbb folyamatnak. Diszciplináris vagy módszertani szempontból pedig egyre kevésbé érdekes az a kérdés, hogy a kortárs amerikai sorozatok vizsgálata vajon mely tudományág felségterülete – a médiakutatók,

a filmtudósok vagy épp a kritikai kultúrákutatók eszköztárával és koncepcióival tudjuk-e legpontosabban elemezni ezeket az alkotásokat és azok intézményi és társadalmi kontextusát.

Az összeállításunkban szereplő írások ismertetése előtt szükséges legalább vázlatosan áttekinteni a kortárs amerikai televíziózás átalakulásának legfontosabb sajátosságait. A „minőségi” tévéprodukciók és sorozatok hulláma Amerikában az 1980-as években indult el olyan műfaji és stílári szempontból egyaránt újítást hozó sorozatokkal, mint az *Egy kórház magánélete* (*St. Elsewhere*) vagy a *Zsarublués* (*Hill Street Blues*). Ezt a szakaszt egy kultikus sorozat, a *Twin Peaks* 1991-es premierje zárta. A második fázist az 1990-es évek elejére tehetjük, amikor az újító sorozatok némelyike (így a *Vészhelyzet* [*ER*] vagy a *New York rendőrei* [*NYPD Blue*]) felkerült a nézettségi listák élvonalába. A harmadik fázis pedig 2000 körül a minőségi sorozatok teljes áttörése volt – az a fordulat, amelyet az elmúlt években Magyarországon is nyomon követhettünk.

A sorozatkultúra robbanásszerű megváltozásának, gazdagodásának és kreatív fordulatának hátterében meghatározó szerepet játszott az amerikai televíziós piac elmúlt évtizedekben történt átrendeződése. Az 1950-es évek közepétől az 1980-as évek közepéig terjedő évtizedek alatt a három nagy, országos lefedettségű bíró kereskedelmi tévé, az ABC, a CBS és az NBC uralma megkérdőjelezhetetlen volt. Az elmúlt évtizedekben azonban a telekommunikációs technológiák forradalma következtében a piac alaposan átalakult. Míg korábban a három nagy domináns piaci pozícióban volt (1980-ban a főműsoridős, prime time tévézők több mint kilencven százaléka a három nagy valamelyikét nézte), 2005-re a (prime time nézettségi) részesedésük harmincöt százalék alá esett, míg az új hálózatok (Fox, ION, CW stb.) tizenhat százalékos részesedéssel bírtak. Ez a visszaesés alapvetően a terjesztés új csatornáinak tudható be (kábeltevék, új országos tévéhálózatok,

video-, majd DVD-forradalom, az angol mellett más, elsősorban spanyol nyelvű csatornák).

A kábeltévé az 1980-as években kezdett elterjedni az Egyesült Államokban. Eleinte ugyan az országos hálózatok voltak a minőségi televíziózás úttörői (például az NBC a már említett *Hill Street Blues*sal), a kábelcsatornák az innováció laborjaiként egyre fontosabb szerepet játszottak. A HBO szlogenje („*Ez nem tévé – Ez HBO*”) pontosan jelzi a különbségtételt, amit a csatorna vezető kreatív sorozatai (*Maffiózók [Sopranos]*, *Oz*, *Szex és New York [Sex and the City]*, *Deadwood*, *Sírhant művek [Six Feet Under]*, *Drót [The Wire]*) képviseltek, és képviselnek azóta is. De épp ilyen újító szerepe volt néhány másik kábeltévé, mint például az FX (*Kemény zsaruk [The Shield]*, *Ments meg [Rescue Me]*), illetve más műfajban a Comedy Central műsorainak és sorozatainak.

A három nagy csatorna mellett, országos hálózatot építve, 1986-ban kezdte meg működését a Robert Murdoch által vezetett News Corporation érdekességébe tartozó Fox, amely nemsokára felzárkózott riválisai mellé, így az országos hálózatok korábban háromszereplős piaca is bővült.

Szintén az 1980-as években tört át az Egyesült Államokban a videó. A sorozatok felfutása és a fogyasztói/használói szokások átalakulása szempontjából azonban az igazi áttörést nem a videó (a tévéműsorok házi rögzítésének lehetősége és a VHS-terjesztés), hanem a DVD jelentette. Miközben videón aránylag kevés sorozat jelent meg, a DVD-kiadások a sorozatok hatása szempontjából meghatározóak voltak. A DVD-forradalom óta a készítőik a tudással gyártják a sorozatokat, hogy lesz egy réteg (rajongók, kemény mag), akik az epizódokat sokszor újra és újra fogják majd nézni.

Miközben a televíziós piac fragmentálódása, a kínálat gazdagodása (az amerikai nézők 1980-ban átlagosan tíz csatorna közül választhattak, 2004-ben ötven-száz közül) a csatornák közötti verseny erősödésével az innováció iránti igényt is erősítette, az 1990-es években, a telekommunikáció törvényi szabályozásának változása nyomán, a korábbi idők korlátozásainak oldásával szabad utat kaptak a különböző médiakonglomerátumok. Ennek következtében az ezredfordulóra a legfontosabb amerikai országos hálózatok (párhuzamosan a nagy hollywoodi stúdiókkal) valamilyen globális médiabirodalom részei lettek. Így az ABC a

Disney-birodalom, a CBS a Paramountot is tulajdonló Viacom, a 2000-es évek új országos hálózata, a CW a Time Warner, az NBC az Universalst is birtokló General Electric részévé lett (a News Corporation részévé vált Fox-ról korábban már volt szó). Látható tehát, hogy az elmúlt évtizedekben a piac fragmentálódása, illetve a vertikális integráció egymással párhuzamosan volt – és van – jelen az amerikai piacon.

Összeállításunkban a kortárs amerikai sorozatkultúra legizgalmasabb aspektusait áttekintő, valamint a legismertebb, idehaza is népszerű sorozatokat különböző elméleti megközelítések mentén elemző szövegeket közlünk. Krigler Gábor írása az epizodikus történetmesélés hagyományában is elhelyezi az amerikai tévésorozatok történetét, majd áttekinti a kortárs amerikai televíziós térkép sajátosságait. A kortárs amerikai sorozatok egyik legfontosabb újdonsága a kreatív alkotói/írói/produkciós mozgástér bővülése. Krigler Gábor cikke is kitér az amerikai sorozatok írói hátterére, a kérdésnek egy másik dimenzióját pedig összeállításunk második szövegében Jason Mittel elemzi. Mittel tanulmánya a narratív komplexitás kérdését járja körül, a kortárs sorozatoknak ezt a nézői oldalt/befogadói–használói közösségeket is minden korábbinál jobban aktivizáló sajátosságát vizsgálva. A két átfogó, bevezető jellegű tanulmány mellett három olyan írást közlünk, amelyek egy-egy idehaza is népszerű sorozatot vizsgálnak meg. Havas Júlia Éva gender-központú tanulmánya a *Született feleségek (Desperate Housewives)* és a *Szex és New York* nőábrázolását elemzi. Martha Gever cikke a kritikai kultúrakutatás perspektívájából vizsgálja a *CSI: A helyszínelők* társadalmi jelentéskonstrukcióját. Végül Christopher Hight írása a *24* című sorozatot elemzi a társadalmi és személyes terek konstrukciója, a mobilitás és a kommunikáció szempontjából.

Reméljük, hogy összeállításunkkal érzékeltetni tudjuk a kortárs mozgóképkultúra egyik legizgalmasabb területének és trendjének a sajátosságait, és bízunk abban, hogy a kortárs amerikai tévésorozatok vizsgálata a legkülönfélébb elméleti kérdések továbbgondolása szempontjából inspiratívnak bizonyulhat.

A szerkesztők